

УДК 336.717.061.1

РОЗВИТОК АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

*Зайцева І.Ю., д.е.н, професор,
Бобров Ю.І., магістр (УкрДУЗТ)*

У статті розглянуто особливості активних банківських операцій, а також проаналізовано у динаміці сучасний стан основних активних операцій комерційних банків України. Досліджені стан та динаміку основних складових активів банківської системи України, а також визначено та систематизовано фактори, що впливають на стійкість вітчизняних комерційних банків.

Ключові слова: активні операції; активи; кредитні операції; інвестиції; банківська установа; банківська система; кредитний портфель; цінні папери; валютний курс; доларизація.

DEVELOPMENT OF ACTIVE OPERATIONS OF COMMERCIAL BANKS

*Zaitseva I.Yu., Doctor of Economic Sciences, professor,
Bobrov Y.I., master (USURT)*

With the development of financial markets, the structure of the banking system is becoming increasingly complex. Commercial banks are looking for an effective mechanism for servicing the capital market and commercial structures. And active operations play an important role in this. They ensure the profitability and liquidity of a commercial bank, and therefore help to achieve the two main goals of banks. In the absence of clear coordination of

all areas of banking activity there is a real risk the liquidity and solvency of commercial banks.

The value of active operations of the bank is large enough. With their help, commercial banks are given the opportunity to send temporarily free funds to participants in economic turnover who need capital, thus ensuring the movement of capital to more promising sectors of the economy. This contributes to increased investment, sustainable growth of industrial production, as well as the expansion of housing construction. That is why it is so important that each bank correctly sets its market priorities and determines its direction.

Commercial banks act as institutions that mobilize free funds and direct them to the sectors of the economy that need financing. A necessary condition for achieving and maintaining the stable functioning and development of commercial banks, their positive impact on the development of Ukraine's economy is a balance in the growth of assets and improving their quality.

The article discusses the features of active banking operations, and also analyzes in dynamics the today state of the main active operations of commercial banks in Ukraine. The state and dynamics of the main components of the assets of the banking system of Ukraine have been investigated, and factors influencing the stability of domestic commercial banks have been identified and systematized.

Keywords: *active operations; assets; credit operations; investments; banking institution; banking system; loan portfolio; securities; exchange rate; dollarization.*

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими чи практичними завданнями. З розвитком фінансових ринків структура банківської системи стає все більш складною. Комерційні банки знаходяться в пошуку ефективного механізму обслуговування ринку капіталу і комерційних структур. І активні операції відіграють важливу роль в цьому. Вони забезпечують прибутковість і ліквідність комерційного банку, і, отже, допомагають в досягненні двох основних цілей банків. При відсутності чіткої координації всіх напрямків банківської діяльності існує реальний ризик ліквідності і платоспроможності комерційного банку.

Цінність активних операцій банку досить велика. З їх допомогою комерційним банкам надається можливість направляти тимчасово вільні кошти учасникам економічного обороту, які потребують капіталу, забезпечуючи тим самим рух капіталу в більш перспективні сектори економіки. Це сприяє збільшенню обсягу інвестицій, стійкого зростання промислового

виробництва, а також розширенню житлового будівництва.

У зв'язку з цим актуалізується необхідність створення теоретико-методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення та розроблення комплексного підходу до формування та управління банківським портфелем активів, орієнтованого на врахування як доходів, так і портфельних ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теорії і практики управління активами комерційних банків сприяють праці вітчизняних вчених економістів Азаренкова Г. М. [1], Бобрик М. М. [3], Буднік М. М. [5], Вовчак О. [4, 6], Міщенко В. [7] та ін.

Актуальні проблеми управління активами комерційного банку, що викликані постійними змінами економічної ситуації в країні та світі, потребують своєчасної розробки та впровадження нових і удосконалення діючих механізмів здійснення активних операцій банківських установ, задля оптимальної трансформації банківських

ресурсів у виробничі інвестиції української економіки. А отже, дана тема потребує подальших наукових досліджень.

Формулювання цілей статті.

Незважаючи на широке висвітлення питань розвитку активних операцій комерційних банків, поки ще залишається сукупність завдань, які потребують подальшого вирішення. Тому постало питання дослідження стану та динаміки основних складових активів банківської системи України, а також визначення та систематизація факторів, що впливають на стійкість вітчизняних комерційних банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом намітилася схильність до стрімкого зростання банківських активів України, що причиняє активізацію процесів управління активами банків. Враховуючи високу ринкову ризикованість, фінансова стійкість банку залежить від вибору доцільного варіанта розміщення ресурсів, постачання прибуткової діяльності, можливості оцінювати та контролювати ризики [3].

Дані процеси потребують розроблення раціональних методів управління банківським портфелем активів, враховуючи не тільки їхньої доходності, а й ризиковості подібного рівня.

Особливу увагу комерційні банки приділяють активним операціям комерційних банків у сфері міжнародного кредиту. Незважаючи на те, що переважна більшість подібних операцій проводиться кредитними організаціями з іншими комерційними банками або під їх гарантію, рівень ліквідності і ступінь ризиків за цими операціями коливається досить різко - від високоліквідних операцій з невеликим рівнем ризику до операцій з високим рівнем ризику у низьким ступенем ліквідності.

Здійснення активних операцій в даній сфері реалізується банками, враховуючи прийняту в кожному з них

ступінчасту послідовність рівнів ризиків відповідно до видів кредитів [1].

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» активними операціями називають кредитні та інші вкладення банківських ресурсів, з метою їх найефективнішого використання [8].

Основними видами активних операцій комерційних банків є:

- кредитні операції, пов'язані з наданням кредитів різних форм і видів юридичним особам (у т. ч. банківським установам), фізичним особам;

- інвестиційні операції з вкладення банківських ресурсів у цінні папери (акції, державні та корпоративні облигації) на тривалий строк;

- фондові операції з купівлі-продажу цінних паперів;

- валютні операції з купівлі-продажу іноземної валюти на внутрішньому та міжнародному валютних ринках;

- операції, пов'язані з платежами клієнтів;

- касові операції з приймання і видавання готівки;

- депозитні операції з розміщення тимчасово

- вільних ресурсів банківських установ в депозити в НБУ та в інших комерційних банках;

- операції з придбання основних засобів, матеріальних та нематеріальних активів [6].

Динаміку основних складових активів банківської системи України (БСУ) представлена в таблиці 1 [2].

За підсумками 2019 року чисті активи банківської системи України збільшилися. Їх обсяг станом на 01.01.2020 р. відповідав 1494,5 млрд. грн. проти 1359,7 млрд. грн. на початок року (+9,9%). У IV кварталі 2019 року чисті активи збільшилися на 120,9 млрд. грн. (+8,8%) в порівнянні з результатом за 9 місяців 2019 року.

Таблиця 1

Динаміка основних активів банківської системи України, млрд.грн.

Показник/Дата	01.01.17	01.01.18	01.01.19	01.04.19	01.07.19	01.10.19	01.01.20
Чисті активи	1 256,30	1 336,36	1 359,70	1 360,00	1 357,33	1 373,58	1 494,46
Кредитний портфель	1 005,92	1 042,80	1 118,86	1 099,60	1 089,71	1 051,68	1 033,54
Вкладення в цінні папери	332,27	425,79	480,62	470,49	438,72	460,76	538,94
в т.ч. облігації внутрішньої державної позики	255,47	360,80	374,74	367,09	346,99	348,23	336,47
Високоліквідні активи	199,50	178,55	169,58	170,99	214,03	209,00	251,59
Офіційний валютний курс USD/UAH, грн.	27,19	28,07	27,69	27,21	26,18	24,20	23,69
Середня відсоткова ставка за кредитами в національній валюті, %	17,70	21,0	26,0	20,57	21,73	20,59	19,42
Середня відсоткова ставка за кредитами в іноземній валюті, %	8,20	7,32	5,26	5,66	5,10	3,90	3,66

Кредитна активність банківських установ протягом 2019 року продовжує залишатися на високому рівні. Згідно з даними НБУ, станом на 01.01.2020 р. середня відсоткова ставка за кредитами в національній валюті відповідала 19,4% (21,9% станом на 01.01.2019 р.). Для кредитів в іноземній валюті показник відповідав 3,7% (5,8% станом на 01.01.2019 р.).

Протягом 2019 року обсяг клієнтського кредитного портфелю зменшився на 7,6% (85,32 млрд. грн.) та станом на 01.01.2020 р. склав 1033,54 млрд. грн. (рис. 1), внаслідок скорочення валютних кредитів суб'єктам господарювання [2].

Причиною скорочення обсягу клієнтського портфелю в державних банках є погашення кредитів державних монополій та дочірніх компаній міжнародних груп.

Курсові коливання виступають одним із вагомих чинників коливання сукупного обсягу кредитного портфелю протягом року, оскільки близько половини виданих кредитів номіновані в іноземній валюті, 40,0% станом на 01.01.2020 р.

Сукупний обсяг зобов'язань українських банків протягом 2019 року збільшився на 7,4% до 1 293,6 млрд. грн. у зв'язку зі збільшенням обсягу залучених депозитів від населення, а також за рахунок зростання валютних коштів у державних банках протягом IV кварталу.

Важливо зазначити, що процеси глобалізації дуже впливають на стійкість як окремих банків, так і банківської системи в цілому. На підставі вищезазначеного неприйнятно ігнорувати дані процеси, особливо в сучасних умовах [5].

На рисунку 2 наведені наслідки фінансової глобалізації.

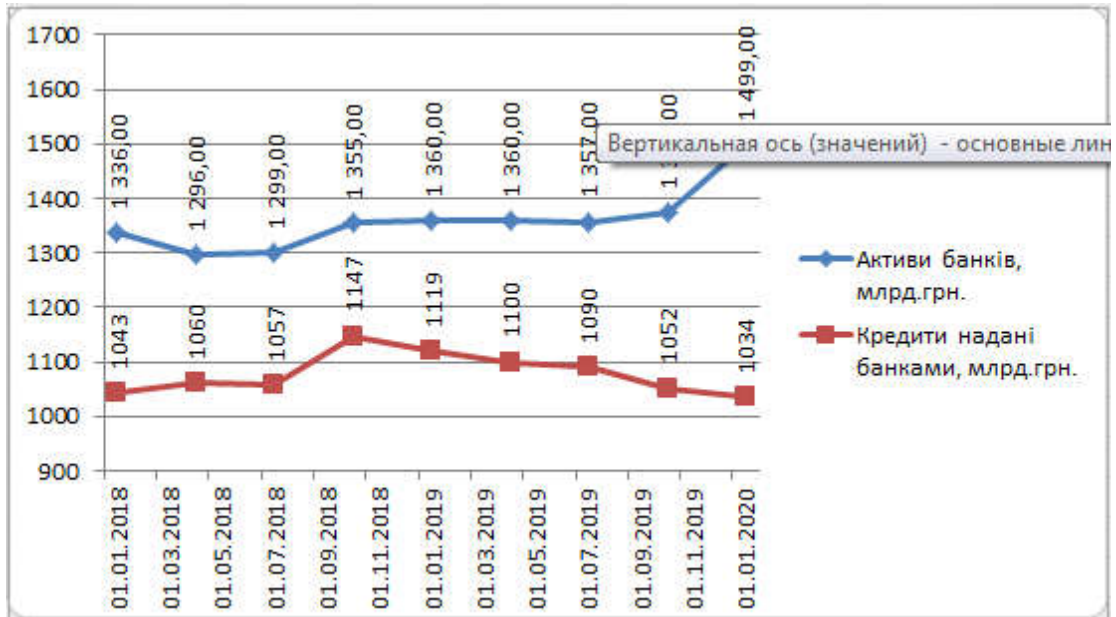

Рис. 1. Обсяг наданих банківськими установами кредитів за 2018-2019 рр.

Рис. 2. Наслідки фінансової глобалізації

Розглянемо негативні наслідки детальніше. У зв'язку з появою нових учасників на ринку та розповсюдженням глобалізації жорстка конкуренція виявлятиме слабкі сторони та ще більше посилювати вимоги до банківських установ. Якщо нерівномірно розподіляти фінансові ресурси, будуть відсіюватися слабкі учасники ринку. І нарешті, підвищення ймовірності появи нових і загострення вже існуючих фінансових криз несе за собою великі збитки для фінансового ринку та його учасників.

Важливість і значущість зовнішніх чинників не виключає внутрішніх факторів, що впливають на стійкість банку.

Внутрішні фактори – це фактори, що безпосередньо залежать від менеджменту банківської установи, а також його діяльності на ринку.

Внутрішні чинники виходять на перший план за умови відносної стабільності на міжнародних ринках, в економічній і соціально-політичній сферах всередині самої країни, і в разі нехтування чи недостатнього врахування можуть значно загострити позиції банку та послабити його стійкість.

При аналізі внутрішніх факторів формування стійкості, дотримуємося підходу науковців С. Добриня та І. Убілавої, котрі співвідносять цю групу чинників з належними видами стійкості банківської установи. Серед внутрішніх факторів автори виділяють наступні підгрупи: кадрові, технологічні, комерційні, організаційні, фінансові, інформаційні та ризикові. Не менш важливим є і той факт, що за класифікацією науковців підгрупа ризикових факторів є і у складі зовнішніх чинників [9].

Не дивлячись на все вищезазначене, на наш погляд, не варто відокремлювати в окрему підгрупу як ендогенних, так і екзогенних факторів ризикові чинники, оскільки ризики, що виникають в банківській діяльності, скоріш за все є наслідком дії тих чи інших факторів або їх некоректного врахування чи ігнорування

ними. Таким чином, вважаємо, що ставити їх в один ряд з іншими підгрупами є не зовсім раціональним. На нашу думку, внутрішні фактори, що впливають на стійкість банку, слід систематизувати за наступними підгрупами: функціональні, організаційні, комерційні та фінансово-економічні.

Кожна із зазначених груп відповідає окремій структурній складовій стійкості комерційного банку і визначається показниками, які притаманні і характерні саме цій складовій [4, 6]. Фактори, які стосуються фінансової та капітальної складових загальної стійкості банк слід віднести до окремої групи - групи фінансово-економічних факторів, оскільки вони в тій чи іншій мірі передбачають дослідження таких взаємопов'язаних між собою інтегральних фінансово-економічних характеристик та показників, як якість активів та пасивів, обсяги та структура власного капіталу, обсяги прибутку, ліквідність тощо. Варто зазначити, що відокремлення в окремі підгрупи таких внутрішніх чинників, як функціональні, організаційні та комерційні, пов'язане ще й з постійно зростаючою важливістю та значимістю якісних характеристик діяльності банків (рівень менеджменту та персоналу, стратегія діяльності, перелік та якість послуг, взаємодія з іншими суб'єктами на ринку та ін.).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, комерційні банки виконують посередницьку функцію на фінансовому ринку України. Однак недосконалість діючої системи кредитування і мобілізації ресурсів для їх доходного інвестування, недоліки у визначенні оптимальних умов і методів організації кредитних відносин, недосконалість методик оцінки банківських ризиків та управління ліквідністю і прибутковістю активних операцій банківських установ, утруднюють процес формування повноцінних ринкових засад у функціонування банківської системи України.

Попередній аналіз дозволяє зробити висновок, що активні операції складають істотну частину банківських операцій і в діяльності банківських установ мають одне з первинних значень, оскільки є операціями, що формують доходи банківської установи. Структура і якість активів значною мірою визначають ліквідність і платоспроможність банківської установи, а отже, його надійність. Таким чином, визначення факторів, що впливають на стійкість банку, та подальша їх систематизація, слугуватиме стійкою базою для подальших наукових досліджень з метою ефективного розвитку активних операцій комерційних банків України.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г.М. Управління фінансовими ресурсами банку: монографія / Г.М. Азаренкова, І.І. Біломістна, В.Г. Сословський. – Київ: УБС НБУ, 2012.

2. Звіт про визначення рейтингової оцінки №ALINC-КРП-008-ОН / Національне рейтингове агентство «Рюрік» // – К.: Режим доступу: https://bankalliance.ua/system/article_documents/documents/000/000/013/original/ALINC-%D0%9A%D0%A0%D0%9F-008-%D0%9E%D0%9D.pdf?1595401439

3. Бобрик М.М. Финансовая устойчивость коммерческого банка / М.М. Бобрик // Банковское дело. – № 8. – 2011.

4. Вовчак О. Причини та наслідки впливу світової фінансової кризи на розвиток банківського та реального секторів економіки України / О. Вовчак, Н. Поляк // Вісник НБУ. - 2017. - № 8.

5. Буднік М.М. Фінансовий ринок: навч. посібник / М.М. Буднік, Л.С. Мартюшева, Н.В. Сабліна. – К. : Центр учбової літератури, 2010.

6. Вовчак О. Причини та наслідки впливу світової фінансової кризи на розвиток банківського та реального секторів економіки України / О. Вовчак, Н. Поляк // Вісник НБУ. – 2009. – № 8.

7. Міщенко В. Реструктуризація кредитів в умовах кризи: світовий досвід і можливості застосування в Україні / В. Міщенко, В. Крилова, М. Ніконова // Вісник НБУ. – 2015. – № 5.

8. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

9. Добринь С.В. Аналіз впливу факторів фінансової безпеки на фінансову стійкість банків / С.В. Добринь, І.Б. Убілава // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29.

REFERENCES

1. Azarenkova G.M., Bilomistna I.I., Soslovsky V.G. (2012) Upravlinnya finansovymy resursamy banku [Management of financial resources of the bank]. Kyiv: University of Banking of the National Bank of Ukraine.

2. Zvit pro vyznachennya reytynhovoyi otsinky №ALINC-KRП-008-ОН [Rating report №ALINC-KRП-008-ОН]. National rating agency "Rurik". Available at: https://bankalliance.ua/system/article_documents/documents/000/000/013/original/ALINC-%D0%9A%D0%A0%D0%9F-008-%D0%9E%D0%9D.pdf?1595401439 (accessed 9 July 2020).

3. Bobrik M.M. (2011) Finansovaya ustoychivost' kommercheskogo banka [Financial stability of a commercial bank]. Banking, no. 8.

4. Vovchak O., Polyak N. (2017) Prychyny ta naslidky vplyvu svitovoyi finansovoyi kryzy na rozvytok bankivs'koho ta real'noho sektoriv ekonomiky Ukrayiny [The causes and consequences of the global financial crisis on the banking and real sectors of the economy Ukraine] NBU Bulletin, no. 8.

5. Budnik M.M., Martysheva L.S., Sablina N.V. (2010) Finansovyy rynok [Financial market] Kyiv: Center for Educational Literature.

6. Vovchak O., Polyak N. (2009) Prychyny ta naslidky vplyvu svitovoyi finansovoyi kryzy na rozvytok bankivs'koho ta real'noho sektoriv ekonomiky Ukrayiny [The causes and consequences of the global financial crisis on the banking and real sectors of the economy Ukraine] NBU Bulletin, no. 8.

7. Mischenko V., Krilova V., Nikonova M. (2015) Restrukturyzatsiya kredytiv v umovakh kryzy: svitovyy dosvid i mozhlyvosti zastosuvannya v Ukrayini [Credit restructuring in a crisis: world experience and applications in Ukraine] NBU Bulletin, no. 5.

8. Pro banky i bankivs'ku diyal'nist': Zakon Ukrayiny vid 07.12.2000 № 2121-III [On banks and banking: Law of Ukraine of 07.12.2000 № 2121-III]. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (accessed 3 July 2020).

9. Dobrin S.V., Ubilava I.B. (2010) Analiz vplyvu faktoriv finansovoyi bezpeky na finansovu stiykist' bankiv [Analysis of the impact factors of financial security to the financial stability of banks] Bulletin of Transport Economics and Industry, no. 29.